

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถ ในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาล ตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหา ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

A Development of Training Program to Enhance Capacity of Interpersonal Relationship for Nursing Students of the Supplementary Production of Professional Nurses for Solving the Problem in the Southern Provinces

วุฒิสักดิ์ พิศสุวรรณ* อัจฉรา วัฒนารงค์** สุพร ตั้งสมรพงษ์*** นิภา ศรีโพธิ์โรจน์****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และศึกษาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการฝึกอบรม ด้านการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและด้านการอุดมศึกษา และนักศึกษาพยาบาลหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2552 ตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช การวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา พบว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่จำเป็นต้องเสริมสร้างให้กับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 ลำดับแรก ได้แก่ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การจัดการความขัดแย้ง ขั้นตอนที่ 2 จัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรม โดยนำผลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาร่างหลักสูตรประกอบด้วย สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฝึกอบรม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาและกิจกรรมในการฝึกอบรม เทคนิคการฝึกอบรม สื่อในการฝึกอบรม การวัดและการประเมินผลการฝึกอบรม และจัดทำเป็นคู่มือประกอบการนำหลักสูตรไปใช้ ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการฝึกอบรม ด้านการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและด้านการอุดมศึกษา พบว่า โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องในระดับมาก ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตรเพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตร โดยนำหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่าง 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน กลุ่มควบคุม 15 คน ผลการทดสอบวัดความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ เจตคติต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่ม

*กศ.ด. (การอุดมศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

**รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

***อาจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

****รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ทดลอง ผลการสังเกตทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลอง ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรโดยกลุ่มทดลอง พบว่า สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้ได้

คำสำคัญ: สัมพันธภาพ สัมพันธภาพระหว่างบุคคล มนุษย์สัมพันธ์

Abstract

The purpose of this study were to develop a training program to enhance capacity of interpersonal relationship for nursing students of the supplementary production of professional nurses for solving the problem in the southernmost provinces project and to validate the effectiveness of the training program. The samples were experts of the Praboromarajchanok Institute for Health Workforce Development, experts in curriculum development, training, interpersonal relationship developer, and the field of Higher Education and nursing students of the supplementary production of professional nurses for solving the problem in the southernmost provinces. The study was divided into 4 steps as follows:

The first step involved a study of documents and related literature, interview of 5 experts of the Praboromarajchanok Institute for Health Workforce Development concerning their opinions in enhancing capacity of interpersonal relationship for nursing students of the supplementary production of professional nurses for solving the problem in the southernmost provinces project. It was found that 3 interpersonal relationship characteristics of first priority were 1) communication skills, 2) relationship skills, and 3) conflict management skills. The second step was to design a draft of training program based on the result of the study in step 1. It involved an assessment of the problems and the needs of the training program, behavioral objectives, contents and activities, training methods, media, methods of measurement and evaluation. An application manual was also prepared in this step. The third step was to evaluate the draft of training program by 9 experts in curriculum development, training, interpersonal relationship developer, and the field of Higher Education. The result shown that the training program was appropriate and consistent. The fourth step was to tryout the training program / to validate the effectiveness of the training program with 30 samples from nursing students of the supplementary production of professional nurses for solving the problem in the southernmost provinces project which was divided into 2 equal groups, 1) experimental group, and 2) control group. It was found that the efficiency of training program met its criteria. The comparison of knowledge in interpersonal relationship of experimental group and control group shown a significant difference. The attitude of experimental group toward the development of Interpersonal Skills and the interpersonal relationship skills of experimental group met the criteria significantly, and the experimental group ranked the appropriateness of the training program at the high level and also met criteria significantly. A study has shown that the training program can be used effectively.

Keywords: relationship, interpersonal relationships, human relations

Wuttisak Pitsuwan, Achara Wattananarong, Suwaporn Tangsomworapong and Nipa Sripairot. A Development of Training Program to Enhance Capacity of Interpersonal Relationship for Nursing Students of the Supplementary Production of Professional Nurses for Solving the Problem in the Southern Provinces. *Journal of The Royal Thai Army Nurses*, January - June 2012;13(1): 8 - 16.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่นเป็นกิจกรรมที่จำเป็นอย่างหนึ่งของมนุษย์ ความเกี่ยวข้องต่างๆ นั้นเกิดขึ้นได้หลายลักษณะและหลายระดับขึ้นอยู่กับความประสงค์ของแต่ละคน' ดังที่เอมอร์ กฤษณะรังสรรค์¹ ได้กล่าวว่า การมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นเป็นสิ่งจำเป็นในการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ พัฒนาการทางสังคมและความคิดความเข้าใจของบุคคล พัฒนาขึ้นจากการมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น เอกลักษณะของแต่ละบุคคล ความสำเร็จในอาชีพ การค้นพบความหมายของชีวิตและสุขภาพจิต ล้วนได้รับผลกระทบจากสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล สอดคล้องกับ จอห์นสัน² ที่ได้กล่าวว่ามนุษย์ต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จะส่งผลให้บุคคลมีความสุข ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ดังนั้นบุคคลจึงต้องควรเรียนรู้ทักษะพื้นฐานในการสร้างสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลเป็นทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับวิชาชีพพยาบาลและนักศึกษาพยาบาล โดยที่การปฏิบัติงานในวิชาชีพพยาบาลจะไม่สามารถประสบความสำเร็จได้เลยหากพยาบาลไม่มีทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล³ สอดคล้องกับ ฟอสบายเนอร์⁴ ที่ได้กล่าวว่า การปฏิบัติการพยาบาลจำต้องอาศัยทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลซึ่งเป็นทักษะที่มีประโยชน์อย่างมาก ผู้บริหารการศึกษาต้องจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีความหลากหลายทางปัจจัยส่วนบุคคลและความแตกต่างทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม จำเป็นจะต้องได้รับการพัฒนาในเรื่องดังกล่าวเป็นการเฉพาะเพื่อสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพระหว่างนักศึกษาในกลุ่มดังกล่าวด้วยตนเองและกับกลุ่มเพื่อนนักศึกษาทั่วไป คณะจารย์ บุคลากรทางการศึกษาของสถาบันที่สังกัด ตลอดจนเป็นปัจจัยสู่ความสำเร็จในวิชาชีพในอนาคตต่อไป ความจำเป็นของการเสริมสร้างทักษะในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลให้กับนักศึกษาตามโครงการนี้ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดี ความสมานฉันท์ ความรักความผูกพันระหว่างกัน สามารถสะท้อนจากรายงานการวิจัยและพัฒนาโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข โดยที่อรรช อินทองปาน สาลิกา เมธนาวิน และรุจิรา เจียมอมรรัตน์⁵ ได้เสนอแนะว่าวิทยาลัยที่มีนักศึกษาโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ศึกษาอยู่ ควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีสัมพันธ์ภาพต่อกันระหว่างเพื่อนฯ และรุ่นพี่อย่างต่อเนื่อง เพราะจะทำให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้หรือแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ระหว่าง

ไทยพุทธและไทยมุสลิมเพื่อส่งเสริมการเข้าใจที่ต่อกันและสามารถอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมที่แตกต่างได้อย่างมีความสุข จากเหตุผลความสำคัญและความจำเป็นดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการประยุกต์ใช้แนวคิด ทฤษฎีและองค์ความรู้เกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมโดยอาศัยรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของคอล์ป⁶ ที่เน้นการลงมือปฏิบัติของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ร่วมกับการเรียนรู้โดยกลุ่มสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม (Group Process) เป็นพื้นฐานในการกำหนดกระบวนการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning Methods) นับเป็นวิธีการที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งในการเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในวิชาชีพพยาบาล ซึ่งหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นนี้คาดหวังให้นักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีทักษะในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลซึ่งจะส่งผลให้สามารถมีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับบุคคลทั่วไป เพื่อนนักศึกษา คณะจารย์ บุคลากรทางการศึกษา และส่งผลต่อการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาและเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้ป่วยญาติและชุมชน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและให้ความร่วมมือในการรักษาพยาบาล ส่งผลให้การปฏิบัติการพยาบาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้านความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ด้านเจตคติต่อการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล ด้านทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล และความเหมาะสมของหลักสูตร

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1. ประชากรในชั้นศึกษาความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร ได้แก่ ผู้บริหาร อาจารย์พยาบาลที่เกี่ยวข้องกับการงานด้านการสอน ด้านกิจกรรมนักศึกษา งานแนะแนว งานบริการนักศึกษา ของวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข มีประสบการณ์การทำงานไม่น้อยกว่า 5 ปี

2. ประชากรในชั้นการประเมินโครงสร้างหลักสูตรฝึกอบรม ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ ความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร ด้านการประเมินหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล ด้านการอุดมศึกษา ด้านการพยาบาล ด้านการฝึกอบรม ด้านการสื่อสารและการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ซึ่งมีคุณวุฒิปริญญาโทหรือปริญญาเอก มีประสบการณ์การทำงานไม่น้อยกว่า 10 ปี

3. ประชากรในชั้นการหาประสิทธิภาพการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ นักศึกษาพยาบาลหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2552 ตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนครศรีธรรมราช จำนวน 78 คน

สมมติฐานการวิจัย

1. นักศึกษากลุ่มทดลองมีความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ค่าเฉลี่ยเจตคติต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ค่าเฉลี่ยทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ค่าเฉลี่ยความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในวิทยาลัยพยาบาล สังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข จำนวน 5 คน

ขั้นตอนที่ 2 จัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรม โดยนำผลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาร่างหลักสูตรประกอบด้วย สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฝึกอบรม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาและกิจกรรมในการฝึกอบรม เทคนิคการฝึกอบรม สื่อในการฝึกอบรม การวัดและการประเมินผลการฝึกอบรม และจัดทำเป็นคู่มือประกอบการนำหลักสูตรไปใช้

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการฝึกอบรม ด้านการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและด้านการอุดมศึกษา จำนวน 9 คน

ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร โดยนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่าง 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน และกลุ่มควบคุม 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ประกอบด้วย เอกสารจัดอบรมตามหลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ได้แก่ คู่มือวิทยากร คู่มือผู้เข้ารับการฝึกอบรม สื่อ-อุปกรณ์ที่ใช้ในการฝึกอบรม และกิจกรรมต่างๆ เครื่องมือที่ใช้ในการหาประสิทธิภาพของหลักสูตร ประกอบด้วย แบบวัดความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล แบบวัดเจตคติต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ใช้ศึกษาเจตคติของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังการทดลองใช้หลักสูตร แบบสังเกตทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ใช้บันทึกการสังเกตพฤติกรรมการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มทดลองตลอดการฝึกอบรม แบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร

ผลการวิจัย

ค่าเฉลี่ยของความรู้เกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองภายหลังสิ้นสุดการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความรู้เกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมภายหลังสิ้นสุดการทดลองใช้หลักสูตร

การทดลอง	n	$\bar{X}$	S.D.	t	p
กลุ่มทดลอง	15	33.00	2.03	6.88	.01
กลุ่มควบคุม	15	26.80	2.83		

เจตคติต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองมีเจตคติอยู่ในระดับมากและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยเจตคติต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองภายหลังสิ้นสุดการทดลองใช้หลักสูตรกับเกณฑ์ที่กำหนด

รายการ	n = 15		t	p
	$\bar{X}$	S.D.		
เจตคติต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล	4.40	0.20	17.90	.01

กลุ่มทดลองที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลโดยรวม รายด้าน และรายข้ออยู่ในระดับมาก ยกเว้นข้อ 9 อยู่ในระดับมากที่สุด และสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งโดยรวม รายด้าน และรายข้อทุกข้อ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองกับเกณฑ์ที่กำหนด

ข้อรายการประเมิน	n = 15		ระดับ	t	p
	$\bar{X}$	S.D.			
ทักษะด้านการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน					
1 ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้	3.93	0.59	มาก	2.83	.01
2 ให้ความช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มในการทำงาน	3.93	0.46	มาก	3.67	.01
3 แสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น	3.87	0.64	มาก	2.22	.04
4 กระตือรือร้นในการให้ความร่วมมือกับกลุ่ม	3.87	0.64	มาก	2.22	.04
5 สร้างบรรยากาศที่ดีในการอยู่ร่วมกัน	4.20	0.56	มาก	3.70	.01
6 ยิ้มแย้มแจ่มใส	4.20	0.56	มาก	3.83	.01
7 ทักทายผู้อื่นด้วยความกระตือรือร้น	4.40	0.51	มาก	5.23	.01
รวม	4.02	0.25	มาก	8.15	.01
ทักษะด้านการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ					
8 ร่วมอภิปรายและแสดงความคิดเห็น	4.13	0.64	มาก	3.83	.01
9 สื่อสารได้ชัดเจน ตรงประเด็น	4.67	0.49	มากที่สุด	9.26	.01
10 แสดงความสนใจและตั้งใจฟังคู่สนทนา	3.93	0.70	มาก	2.38	.03
11 แสดงความคิดเห็นได้ตรงประเด็น	3.93	0.59	มาก	2.83	.01
12 พูดยาโน้มน้าวผู้อื่นได้	4.33	0.62	มาก	5.23	.01
13 ให้เกียรติคู่สนทนา	4.20	0.68	มาก	4.01	.01
รวม	4.20	0.18	มาก	15.03	.01
ทักษะด้านการจัดการความขัดแย้ง					
14 ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น	3.87	0.64	มาก	2.22	.04
15 ยอมรับความแตกต่าง	3.87	0.52	มาก	2.75	.02
16 ใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์	4.40	0.63	มาก	4.22	.01
17 มีวิธีการโต้แย้งที่สุภาพ	3.93	0.59	มาก	2.83	.01

ตารางที่ 3 (ต่อ) การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองกับเกณฑ์ที่กำหนด

ข้อรายการประเมิน	n = 15		ระดับ	t	p
	$\bar{X}$	S.D.			
18 ตอบสนองความขัดแย้งด้วยวิธีการที่เหมาะสม	4.33	0.62	มาก	5.23	.01
19 มีวิธีการเจรจาต่อรองที่เหมาะสม	4.27	0.59	มาก	5.00	.01
20 ไม่แสดงตนหรือแสดงกริยาโดดเด่นชมคนอื่น	4.07	0.70	มาก	3.12	.01
รวม	4.09	0.27	มาก	8.44	.01
รวมทั้งหมด	4.10	0.15	มาก	15.11	.01

กลุ่มทดลองที่ได้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยรวมมีความเห็นว่าหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก เมื่อ

พิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อ 2, 6, 7, 8 และ 9 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วน ข้อ 1, 3, 4, 5 และ 10 มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และความเหมาะสมโดยรวมและเป็นรายข้อทุกข้อสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (3.50) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมฯ โดยกลุ่มทดลอง ภายหลังการฝึกอบรมกับ เกณฑ์ที่กำหนด

ข้อรายการประเมิน	n = 15		ระดับ	t	p
	$\bar{X}$	S.D.			
1 ความชัดเจนของเนื้อหาสาระของแต่ละหน่วยการเรียนรู้	4.13	0.64	มาก	3.83	.01
2 การจัดกิจกรรมการฝึกอบรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้	4.60	0.63	มากที่สุด	6.74	.01
3 การใช้สื่อประกอบการฝึกอบรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้	4.40	0.63	มาก	5.51	.01
4 การประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้	4.07	0.70	มาก	3.12	.01
5 ระยะเวลาในการฝึกอบรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้	4.00	0.76	มาก	2.56	.02
6 ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม	4.67	0.49	มากที่สุด	9.26	.01
7 ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลที่ได้รับจากการฝึกอบรม	4.87	0.35	มากที่สุด	15.04	.01
8 สิ่งที่ได้จากการฝึกอบรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในสังคม	4.60	0.51	มากที่สุด	8.40	.01
9 สิ่งที่ได้จากการฝึกอบรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในวิชาชีพ	4.53	0.52	มากที่สุด	7.75	.01
10 ประโยชน์โดยรวมที่ได้รับจากการฝึกอบรม	4.40	0.74	มาก	4.73	.01
รวม	4.42	0.17	มาก	21.52	.01

อภิปรายผล

จากผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่าสามารถเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลได้ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจำแนกการอภิปรายออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

1. คุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมพบว่าหลักสูตรมีคุณภาพตามที่กำหนด จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในวิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข จำนวน 5 คน พบว่า สัมพันธภาพระหว่างบุคคลที่จำเป็นต้องเสริมสร้างให้กับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ 3 ลำดับแรก ได้แก่

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การจัดการความขัดแย้ง โดยการจัดทำร่างหลักสูตรฝึกอบรม ประกอบด้วย สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตรฝึกอบรม จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ เนื้อหาและกิจกรรมในการฝึกอบรม เทคนิคการฝึกอบรม สื่อในการฝึกอบรม การวัดและการประเมินผลการฝึกอบรม และจัดทำเป็นคู่มือประกอบการหลักสูตรไปใช้ และจากการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการฝึกอบรม ด้านการเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลและด้านการอุดมศึกษา จำนวน 9 คน พบว่า โครงร่างหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องในระดับมาก

2. ประสิทธิภาพของหลักสูตร จากการทดลองใช้หลักสูตร โดยนำหลักสูตรฝึกอบรมไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาลกลุ่มตัวอย่าง 30 คน แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน กลุ่มควบคุม 15 คน พบว่า ประสิทธิภาพของหลักสูตรผ่านเกณฑ์ โดยผลการทดสอบวัดความรู้เกี่ยวกับการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับผลการวัดความรู้หลังการทดลองใช้หลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้น โดยงานวิจัยของเสถียร เป้นเหลือ⁸ เรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับผู้บังคับการกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ และอติญาณ์ ศรีเกษตริณ⁹ เรื่อง การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้นำสำหรับนักศึกษาพยาบาล พบว่า เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้ว ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่เข้ารับการอบรมสูงขึ้น ส่วนเจตคติต่อการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลองสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเสถียร เป้นเหลือ⁸ เรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับผู้บังคับการกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ และการศึกษาของอติญาณ์ ศรีเกษตริณ⁹ เรื่อง การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้นำสำหรับนักศึกษาพยาบาล พบว่า เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมด้วยกระบวนการฝึกอบรม วิธีการฝึกอบรม กิจกรรม และสื่อที่หลากหลายแล้ว ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีเจตคติต่อเรื่องที่ต่อการพัฒนาดีขึ้นและสอดคล้องกับการวิจัยที่มีการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่เข้ารับการฝึกอบรม (กลุ่มทดลอง) กับกลุ่มที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรม (กลุ่มควบคุม) ได้แก่ งานวิจัยของรัชนี ณ ระนอง และคณะ¹⁰ รัตนา ดอกแก้ว¹¹ ประเสริฐ ศรีจันทร์¹² วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล¹³ และ ช่อเพชร เบ้าเงิน¹⁴ ที่พบว่ากลุ่มที่ได้รับการฝึกอบรมด้วยกระบวนการที่มุ่งเสริมสร้างเจตคติมีผลการประเมินด้านเจตคติดีกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม การอภิปรายกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมติ ส่งผลให้มี

การปรับเปลี่ยนในประเด็นที่ต้องการปรับเปลี่ยน พัฒนา หรือเสริมสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเจตคติ ให้เป็นไปในทางที่พึงประสงค์มากขึ้นและมากกว่ากลุ่มควบคุม ผลการสังเกตทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลของกลุ่มทดลอง สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องกับ คอลลิป¹ ซึ่งกล่าวว่า การฝึกอบรมนอกจากก่อให้เกิดการเรียนรู้แล้ว ยังก่อให้เกิดพฤติกรรมและทักษะได้ด้วย และจากการศึกษาของจิราพร วัฒนศรีสิน¹⁵ สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์สามารถนำไปใช้จัดการเสริมหลักสูตรหรือนำไปบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างทักษะในวิชาชีพทางการพยาบาล ส่วนงานวิจัยของพอเพ็ญ ไกรนา¹⁶ พบว่าการจัดหลักสูตรฝึกอบรมโดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ สามารถเสริมสร้างทักษะพฤติกรรมการปฏิบัติงานในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับผู้รับบริการให้แก่กันนักศึกษาพยาบาลได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของเสถียร เป้นเหลือ⁸ ซึ่งพบว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่อาศัยกระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์นั้น สามารถพัฒนาทักษะแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ และจากผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรโดยกลุ่มทดลอง พบว่า สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 3.50 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าหลักสูตรฝึกอบรมในแต่ละหน่วยการเรียนรู้มีเนื้อหาสาระที่ชัดเจน รูปแบบและกิจกรรมการฝึกอบรมที่ออกแบบมาให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วม มีการใช้สื่อประกอบที่น่าสนใจ มีวิธีการประเมินที่ชัดเจน เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แสดงความคิดเห็น ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างอิสระ เป็นกันเอง บรรยากาศในการฝึกอบรมมีความเป็นมิตร กิจกรรมต่างๆ ออกแบบมาเพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถเข้าร่วมได้อย่างทั่วถึง มีการทำกิจกรรมที่ต้องมีการเคลื่อนไหว ไม่น่าเบื่อ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้เรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติในสิ่งที่แปลกใหม่และสามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันและวิชาชีพ อีกทั้งเป็นกิจกรรมนอกหลักสูตรที่มีความแตกต่างจากการเรียนรู้ในห้องเรียน มีความท้าทาย น่าสนใจ กิจกรรมการฝึกอบรมมีความเหมาะสมกับวัยของผู้เข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งเป็นวัยหนุ่มสาว มีพลังกำลัง มีความคิด มีความสนใจ และมีความอยากรู้อยากเห็น มีความพร้อมในการเรียนรู้¹⁷ มีความกระตือรือร้น สนใจบทเรียนที่แปลกใหม่ สนใจเรื่องที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และนำไปช่วยเหลือสังคมได้¹⁸ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเห็นว่าสิ่งที่ได้จากการฝึกอบรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในการใช้ชีวิตประจำวันในสังคม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในวิชาชีพ และได้ประโยชน์จากการเข้ารับการฝึกอบรมมาก จึงสะท้อนออกมาโดยการประเมินว่าการเรียนรู้ตามหลักสูตรนี้ให้ประโยชน์ต่อตนเองทั้งในด้านสังคมและวิชาชีพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า การฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสำหรับนักศึกษาพยาบาลตามโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้แก่ นักศึกษาพยาบาล สามารถเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในภาพรวม และทักษะการสร้างสัมพันธที่ดี ทักษะการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และทักษะการจัดการความขัดแย้ง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นควรนำหลักสูตรนี้ไปปรับใช้ในการพัฒนานักศึกษาพยาบาลหลักสูตรพิเศษอื่นๆ หรือนักศึกษาพยาบาลทั่วไป โดยอาจจัดเสริมในการศึกษาภาคปฏิบัติ หรืออาจจัดเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรนอกเวลาเรียน

2. ควรพิจารณานำหลักสูตรนี้ไปปรับใช้ในการเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลให้กับนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในหลักสูตรอื่นๆ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยและพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลสำหรับนัก

ศึกษาพยาบาลทั่วไป หรือนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในหลักสูตรอื่น เป็นการเฉพาะ

2. ควรมีการศึกษาสภาพปัญหาและความจำเป็นในการเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในองค์ประกอบอื่นๆ ที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในงานวิจัยนี้ อันได้แก่ 1) การโน้มน้าวให้บุคคลอื่นทำตามด้วยความเต็มใจ 2) การร่วมมือร่วมใจกันทำงานกับผู้อื่น 3) สมรรถนะของทีมงานสู่ความสำเร็จของเป้าหมายร่วมกัน 4) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อบุคคลอื่น 5) เคารพและยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล 6) รับฟังและเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น และ 7) การรู้จักให้กำลังใจซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาเป็นหลักสูตรฝึกอบรมให้เหมาะสมกับความจำเป็นของนักศึกษาแต่ละกลุ่ม

3. ควรมีการวิจัยติดตามผล เพื่อให้ทราบระยะเวลาในการคงอยู่ของความสามารถในการสร้าง สัมพันธภาพระหว่างบุคคล หลังจากที่ได้จบการศึกษาออกไปปฏิบัติหน้าที่ในภูมิสำเนา และควรมีกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาความสามารถในการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคลอย่างต่อเนื่องโดยการจัดฝึกอบรมเสริมหรือฟื้นฟูเป็นระยะ

เอกสารอ้างอิง

1. สุรพล พยอมแย้ม. จิตวิทยาสัมพันธภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กาญจนบุรี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์; 2548.
2. เอมอร์ กฤษณะรังสรรค์. ทักษะการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2552, จาก <http://www.geocities.com/vinaip/articles/relation1.htm>; 2552.
3. Johnson, David W. Reaching Out: Interpersonal Effectiveness and self-Actualization. 3rd ed. New York: Prentice-Hall; 1986.
4. Comark, D. The Myth and Reality of Interpersonal Skills in Nursing. In: Interpersonal Skills In Nursing: Research and Application. Edited by Kagan, C. p. 107. London: Croom Helm; 1985.
5. Fosbinder, D. Patient Perceptions of Nursing Care: An Emerging Theory of Interpersonal Competence, Journal of Advance Nursing. 1994; 20(3): 1085-1093.
6. อรรช อินทองปาน; สาลิกา เมธนาวัน; และรุจิรา เจียมมอมรัตน์. การดำเนินงานและผลลัพธ์ของโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ชายแดนภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2552. จาก www.pi.ac.th/includes/download.php?id=442; 2552.
7. Kolb, D. Experimental Learning. New Jersey: Prentice-Hall; 1984.
8. เสถียร เป้นเหลือ. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำสำหรับผู้บังคับการกิจกรรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ปรินานิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; 2550.
9. อติญาณ์ ศรีเกษตริณ. (2543). การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้นำสำหรับนักศึกษาพยาบาล. ปรินานิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; 2543.
10. วัชนี ณ ระนอง; และคณะ. การประเมินผลโครงการพัฒนาบุคลากรเพื่อดำเนินงานป้องกันเอดส์ในกลุ่มวัยรุ่น. นนทบุรี: กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข; 2538.
11. รัตนา ดอกแก้ว. ผลการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อป้องกันเอดส์ของนักศึกษาอาชีวศึกษาจังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (สาธารณสุขศาสตร์) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล; 2539.
12. ประเสริฐ ศรีจันทร์. การทดลองใช้หลักสูตรฟื้นฟูนักเรียนที่มีปัญหาพฤติกรรมในโรงเรียน. นนทบุรี: สำนักพัฒนาสุขภาพจิต กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (รายงานการประชุมวิชาการทักษะชีวิต ครั้งที่ 3 เรื่องทักษะชีวิตกับความฉลาดทางอารมณ์สู่สหัสวรรษแห่งการพัฒนาเยาวชนแบบองค์รวม); 2543.
13. วิจิตรพร หล่อสุวรรณกุล. การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างเพื่อพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณในกระบวนการพยาบาล. ปรินานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; 2554.
14. ช่อเพชร เบ้าเงิน. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างความฉลาดทางอารมณ์ด้านการตระหนักรู้ตนเองของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดสมุทรสาคร. ปรินานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; 2545.
15. จิราพร วัฒนศรีสิน. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมของนักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข. ปรินานิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา) กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; 2547.
16. พอเพ็ญ ไกรนรา. การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างพยาบาลกับผู้ใช้บริการสำหรับนักศึกษาพยาบาล. ปรินานิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; 2545.
17. สำเนาวิ ขจรศิลป์. มิติใหม่ของกิจการนักศึกษา 2: การพัฒนานักศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต; 2538.
18. วิภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา. การพัฒนาการเรียนการสอนทางการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2544.